

voja podeželja oz. ruralnih območij. Vrsta novih izrazov ima izvor v tujih jezikih, predvsem v angleščini, avtorica pa jih je uspešno prevedla oziroma zanje poiskala slovenske sopomenke. Mnogi avtorji citirajo avtoričine utemeljitve posameznih izrazov, kar pomeni, da postopno vpliva na razvoj strokovnih izrazov na tem področju. Monografija je napisana v jeziku, ki je lahko vzor predvsem mlajšim strokovnjakom, kako pisati strokovno v slovenskem jeziku ob upoštevanju interdisciplinarne strokovne sestave bodočega bralstva oz. uporabnikov monografije.

Avtorica z bogatimi znanstvenimi referencami in strokovnimi izkušnjami doma in v tujini s to znanstveno monografijo, kateri daje interdisciplinarnost še posebno vrednost, prispeva k bogatitvi različnih znanstvenih panog, ki obravnavajo podeželski prostor. Zato tudi ni težko odgovoriti na vprašanje, komu bi bila knjiga potrebna oziroma, kdo so potencialni bralci. To so vsi, ki se kakorkoli ukvarjajo s problemi podeželja, tako z razvojem kot z varovanjem okolja in ohranjanjem kulturne dediščine, pri čemer gre središčna vloga človeškemu virom, ki jim avtorica namenja osrednjo pozornost. Monografija predstavlja pomembno osnovno in dopolnilno študijsko gradivo na različnih univerzitetnih in podiplomskih študijih, ki imajo v programih teme iz področja podeželja. V roke naj bi jo vzeli kmetijski svetovalci, strokovnjaki (posamezniki in razvojne agencije), ki se ukvarjajo z razvojnimi projekti podeželja, raziskovalci podeželja, kmetijstva in urejanja krajine, nosilci upravnih dejavnosti na področju kmetijstva in urejanja podeželja na vseh ravneh (od državne do lokalnih ravni), člani/ce nevladnih organizacij s področij varovanja

okolja, ohranjanja naravne in kulturne dediščine ter uresničevanja strategije enakih možnosti obeh spolov, nosilci političnih funkcij v DZ, Vladi RS, v političnih strankah. Ob estetskem užitku, ki ga nudi naslovnica, bodo bralci lahko uživali tudi intelektualno. Delo A. Barbič je delo, ki nima vrednosti le za ruralno sociologijo, temveč predstavlja tudi podlago za razvoj konkretnih dejavnosti v strokovnih krogih in tako prispeva k uveljavitvi znanstvenega in strokovnega področja v praksi.

Robert JEREB

Marijan Dovič

**Sistemske in empirične
obravnave literature**

Založba ZRC (Studia litteraria), Ljubljana
2004, str. 238, 3.050,00 SIT
(ISBN 961-6500-57-0)

Monografija Marijana Doviča skupaj z *Literarno kritiko* Draga Šege začenja novo ambiciozno zbirko z imenom Studia litteraria, ki po zaključku Literarnega leksikona nadaljuje serijo priročnikov s področja literarne vede. Dovičevo delo s predstavitevijo sočasnih in specifičnih mednarodnih trendov zapolnjuje vrzel v domači literarnovedni stroki. Knjiga je zasnovana kot opora in napolnilo za študente ter raziskovalce, ki se ukvarjajo z kontekstualnimi vidiki literature, interdisciplinarnimi pristopi in sociologijo literature.

Dovičevo delo sodi med tiste prikaze, ki ob obravnavanju konkretnega predmeta raziskave posegajo na področje teoretskega in metodološkega sinkre-

tizma. S tem, ko prinaša pregled sodobnih raziskovalnih pristopov, ki niso del tradicionalne literarne vede in ki na Slovenskem še niso bili celovito predstavljeni – četudi so posamezni raziskovalci (Miran Hladnik, Marko Juvan in Dejan Kos) že uspešno uporabljali posamezne teoretske podlage in metode – povezuje dve širši področji: sociologijo in humanistiko. Natančneje, sam predmet, tj. literatura, zahteva razširitev raziskovanja, kajti vse bolj postaja razvidno, da literature ni več mogoče zapopasti zgolj z razlagami teksta samega, temveč v veliki meri tudi z njegovim pojavljanjem, delovanjem in učinkovanjem v širšem družbenem kontekstu. Tovrstno razmišljanje sega nazaj vsaj do ruskih formalistov, ki so v zvezi s takim naziranjem govorili o pojmu »literarno življenje«, in do pozitivizma 19. stoletja, ki je začrtal pot empiričnim raziskavam tudi na področju obravnavanja leposlovja.

Pristopi, ki jih obravnava pričujoča monografija, so bili razviti pred nekaj desetletji, tako da v slovenski prostor vstopajo z nekaj zamude. Razloge zanje kaže iskati v radikalnosti novih pristopov, saj svoje teoretske utemeljitve ne iščejo več v tradiciji humanistike, temveč v sociologiji, posameznih psiholoških, bioloških in nevrofizioloških vidikih, s čimer se spremeni ne samo pogled na literaturo, temveč je podana osnova novega modela spoznavanja v humanistiki. Dovič sicer meni, da kljub teoretskim in metodološkim novostim še ne moremo govoriti o novi paradigmi, temveč le o skupini pomembnejših možnosti sodobnega preučevanja literature, čeprav položaj literarne vede v sistemu znanosti napotuje na nujnost korenitejših sprememb. Med razlogi za vznik novih pristopov tako navaja npr. težnje kompa-

rativista Stevena Tötösyja de Zepetneka, da se povrne »primerjalni književnosti in raziskovanju literature njun družbeni pomen« (str. 15) in relevantnost ob znatnostih in vedah, ki uporabljajo empirične metode. V ta kontekst gre tudi bojazen Siegfrieda J. Schmidta, enega izmed utemeljiteljev novih pristopov, pred marginalizacijo literarne vede (str. 195), kar pomeni jasen signal in spoznanje o nesprejemljivosti zgolj spekulativnega teoretiziranja in hermetične interpretacije. Z vidika literature in literarne vede je o zbliževanju humanistike in družboslovja pri nas pisal že Miran Hladnik, ki se zavzema za večjo vlogo empiričnih metod v literarni vedi. Dovič se sicer s to problematiko posebej ne ukvarja, v večjem obsegu kot drugi slovenski avtorji pa predstavi sociološke sistemske pristope, ki vodijo v premislek o tradicionalnem in trdnem položaju interpretacije oziroma hermenevtike v jedru literarne vede in prevrednotenju njenih vlog in pomenov znotraj literarnih raziskav. Nenazadnje je to morda celo nuja, saj postmoderna ne priznava zgolj ene veljavne interpretacije, ki naj bi zasedla položaj »izvornega« ali »avtorjevega« pomena, temveč vzporeja vse možne razlage. Sociološki pristopi, prikazani v monografiji, ki razumejo literaturo kot sistem v stiku z ostalimi družbenimi sistemi, se pokažejo za zelo uporabne npr. pri problemu razkoraka med sodobnim in šolskim obravnavanjem literature, saj je na podlagi medsystemskega vplivanja mogoče pregledno razložiti prisvajanje oziroma funkcijo literature na drugih družbenih področjih. Prav kanonizirana plast beletristike (šolska raba literature) – s katero se literarni poznavalci daleč največ ukvarjajo – ni proizvod samo literarnega sistema, kar pomeni najmanj to, da kanonizacija ne

izhaja iz besedil samih oz. v manjši meri, kot se verjame, in da imajo tu drugi družbeni podsistemi (politika), ki si prisvajajo literaturo, bistveno večji vpliv. Takemu procesu smo priča v zadnjih letih, ko so nekatera že kanonizirana mladinska literarna dela omenjena kot svetovnonazorsko in etično oporečna. Resda Dovičeva analiza te razsežnosti ne poudarja, verjetno bodo kasnejše raziskave šle tudi v to smer, vendar nastavki obstajajo.

Priročnik se namreč osredotoča na prikaz in razčlemba samih teoretskih izhodišč ter utemeljitev posameznih pristopov in v pregledno zaokroženi predstaviti razširitev področja raziskave tudi ni bil avtorjev osnovni namen, čeprav bi to smeli pričakovati, saj sistemske teorije odpirajo prav to možnost. Knjiga je členjena na štiri sklope. V prvem avtor predstavi štiri temeljne sistemsko-empirične obravnave literature: empirično literarno znanost (ELZ) Siegfrieda J. Schmidta, sistemsko teorijo Niklasa Luhmanna, teorijo literarnega polja Pierra Bourdieuja in polisistemsko teorijo Itamarja Even-Zoharja, oriše njihove osnovne značilnosti ter nekatere očitnejše podobnosti in razlike. Izpostavi njihovo glavno skupno značilnost, zaradi katere jih sploh obravnava skupaj kot sorodne pristope: dojemanje in raziskovanje literature v širšem družbenem kontekstu, kjer delujejo zapleteni medsystemski družbeni mehanizmi, ki presegajo samo besedilo. Vsi štirje so si podobni v tem, da literaturo obravnavajo kot avtonomen družbeni sistem z lastnimi zakonitostmi obstoja in razvoja. Dovič skozi vsa poglavja jasno izpostavlja poglobitveno temo novih pristopov: obravnava literature kot enega izmed medijev, kateremu je odvzet »vzvišen« status v družbi in katera ga zmora zapopasti zgolj posvečeni

razlagalec. Hkrati s tem se pozornost s teksta preusmeri na njegove kontekste oziroma na različne vidike njegovega pojavljanja v družbi. Na ta način postane raziskovalno relevantna tudi »lahka« oziroma množična literatura. Očitno je, da so taka izhodišča močno v nasprotju s tradicionalno literarno vedo, ki ji novi pristopi v precejšnji meri odtegnejo »znanstveno« veljavo in jo prej razumejo kot predmet obravnave. Nasprotovanje tradicionalnih in še prevladujočih usmeritev, ki jih Schmidt poimenuje kot »hermenevtični mainstream«, je razumljivo. Literarnovedna tradicija načelno nasprotuje vsakršni »interpretaciji« literature s pomočjo socioloških metod, nemara tako zaradi obrambe ustaljenih univerzitetnih pozicij kot tudi (načrtnega) nerazumevanja.

Drugi in tretji del tvorita jedro razprave, tj. obravnavo temeljnih sistemskih in empiričnih pristopov v literarni vedi. Že v uvodu jih Dovič razvrsti v dve skupini: ELZ in polisistemsko teorija se nagibata bolj na stran (prenovljene) literarne vede, medtem ko sta sistemsko teorija in teorija literarnega polja izvorno sociološke narave in ukvarjanje z literaturo pomeni le del zanimanja Luhmanna in Bourdieuja. Vendarle pa izmed vseh precej izstopa Schmidtova ELZ, ki je teoretično najbolj razvejana in praktično najbolj produktivna, razširjena in odmevna. Pričakovano je zato vseskozi v središču avtorjevega zanimanja, saj poleg tega, da ji je posvečen celoten drugi sklop monografije, pomeni izhodišče za številne primerjave z ostalimi sistemsko-empiričnimi kot tudi tradicionalnimi pristopi. Dovič prepleta predstavitev ELZ s prvimi Luhmanove teorije, ki je močno zaznamovala Schmidtove nazore o nastajajoči literarni znanosti ter skupaj z radi-

kalnim konstruktivizmom tvori njen temelj, medtem ko je Bourdieujevemu in Even-Zoharjevemu pristopu namenjeno manj pozornosti. Dović navaja, da radikalni konstruktivizem, kot ga je utemeljil Ernst von Glasersfeld in privzel tudi Schmidt, v ELZ zavzema mesto spoznavnega in epistemološkega modela. Neko-liko nekritično povzema trditvi, da je vsako znanje konstrukt in ima tako le omejeno veljavo – kar Schmidt uporabi tudi pri zavrnitvi tako hermenevitičnega pristopa k literaturi kot tradicionalnega pozitivizma v humanistiki (in družboslovju) – saj pušča ob strani problem samega obstoja znanja in realnosti, kar pri- naša radikalni konstruktivizem.

Opazen del predstavitve ELZ in sistemske teorije zavzema zgodovinski pregled geneze avtonomnega literarnega sistema od 18. stoletja naprej, kar je z vidika osnovnega koncepta monografije rahlo odveč, za sociološko in zgodovinsko manj podkovanega bralca pa vseeno zanimiva razširitev vedenja. Čeprav so vsi štirje pristopi relevantni za raziskave literature, se zdi, da je sistemska teorija vzeta v obravnavo predvsem zaradi vloge, ki jo ima v okviru teoretskih osnov ELZ, medtem ko je izpostavljena njena manjša uporabna vrednost ter nepreglednost zaradi precejšnje kompleksnosti.

V zadnjem delu se avtor podrobneje posveti posameznim vprašanjem in problemom predstavljenih pristopov, ki jih načne že v uvodnem delu in ki terjajo podrobnejši pretres. Mednje sodijo predvsem razmerja med posameznimi teorijami in metodami, odnos do hermenevtike in interpretacije ter razmerje do tradicije empirizma oziroma literarnega pozitivizma 19. stoletja. Avtor večkrat poudari, kako se sodobna empirija razli-

kuje od nekdanjega pozitivizma in sociologizma, vendar priznava, da metode ostajajo identične ali vsaj podobne – razlika je pri razumevanju pridobljenih rezultatov in interpretaciji. Morda je nekoliko nerodno, da sta empirizem in pozitivizem bolj razložena šele ob zaključku knjige, čeprav o obeh teče razprava skozi celotno knjigo. Prav tako bi bilo zaradi doslednosti dobrodošlo natančnejše razmejevanje med koncepti sistem, polisistem in polje ter model in habitus (npr. str. 141, 144, 159, 160). Poleg orisa osrednjih pristopov, njihovih teoretskih utemeljitev ter primerjav vsebuje knjiga prikaz nekaterih praktičnih dosežkov raziskav – večina jih je izšla iz Schmidtove »šole« – in njihovih razvojnih možnosti. Ob tem pa Dović vseskozi vrednoti posamezne teorije in metode, navaja njihove prednosti in slabosti, ter jih presoja tudi z vidika raziskovanja slovenskega »literarnega življenja«.

V zaključku avtor predstavlja še konkretne raziskovalne možnosti, ki jih ponujajo sistemski in empirični pristopi. Očitna je uporabnost socioloških metod in analitičnega orodja, pogosteje bi bilo potrebno pridobivati in upoštevati empirično pridobljene podatke. Dović predlaga preučevanje in prenovu slovenske literarne zgodovine z vidika sistemske teorije ter raziskovanje številnih zapostavljenih področij: literarne nagrade, založništvo, vrednotenje (kritika), literarne in kulturne institucije, revije in pouk. Po avtorjevem mnenju je perspektiva in nujnost literarne vede v »prehodu od hermenevitične tekstne vede k interdisciplinarni družbeni vedi« z odločnejšo uporabo socioloških metod ob hkratnem upoštevanju tradicionalne interpretacije literarnega dela. Vrednost Dovičevega pregleda je v prepričljivi utemeljitvi upo-

---

rabnosti sistemskih in empiričnih literarnovednih pristopov, kar bo nemara pomagalo premostiti predsodke do drugačnega obravnavanja literature. Najver-

jetneje pa je srž nesporazumov v tem, da nove teorije kritično preverjajo samo tradicionalno literarno vedo in s tem rahljajo njen nadzor nad literaturo.